

Міністерство освіти і науки України
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
факультет соціології
кафедра теорії та історії соціології

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

«ПРОЯВИ ТА НАСЛІДКИ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ ФЕМІНІСТИЧНОГО РУХУ В УКРАЇНІ»

Спеціальність: 054 «Соціологія»
Освітня програма: «Гендерні студії»
Освітній ступінь: магістр
Кваліфікація: магістр соціології

Авторка:

Подовалова Лейла Тимурівна,
студентка магістратури

Наукова керівниця:

Червінська Тетяна Григорівна,
доцентка, кандидатка соціологічних наук

Магістерська робота допущена до захисту
рішенням кафедри *теорії та історії соціології*

Протокол № _____ від «___» _____ 2021 р.

Зав. кафедри _____ проф.Судаков В.І.
підпис

Київ 2021

Реєстрація

номер

дата

підпис лаборанта кафедри

Рекомендовано до захисту

підпис наукового керівника

ініціали, прізвище наукового керівника

Результат захисту

оцінка

дата захисту

Голова ЕК

підпис

ініціали, прізвище

Члени ЕК

підпис

ініціали, прізвище

підпис

ініціали, прізвище

підпис

ініціали, прізвище

підпис

ініціали, прізвище

Секретар ЕК

підпис

ініціали, прізвище

Анотація: У роботі здійснено опис історико-теоретичних засад дослідження фемінізму як соціального руху. Крім того ми розглянули чинники та прояви діджиталізації феміністичного руху в Україні. В результаті серед тенденцій діджиталізації феміністичного руху було виділено: впровадження нових засобів здійснення феміністичної діяльності; співпраця через онлайн мережі регіональних представників феміністичного руху з глобальними неурядовими організаціями; кіберактивізм; кібербулінг; кіберфемінізм. Проведене нами дослідження показало що соціальні мережі та інтернет в сучасному світі можуть бути ефективними джерелами здійснення активістської діяльності.

Ключові слова: *феміністичний рух, діджиталізація, інформаційне суспільство, кіберактивізм.*

MANIFESTATIONS AND CONSEQUENCES OF DIGITALIZATION OF THE FEMINIST MOVEMENT IN UKRAINE

Abstract: The paper describes the historical and theoretical foundations of the study of feminism as a social movement. In addition, we considered the factors and manifestations of the digitalization of the feminist movement in Ukraine. As a result, among the trends of digitalization of the feminist movement were: the introduction of new means of carrying out feminist activities; cooperation through online networks of regional representatives of the feminist movement with global non-governmental organizations; cyberactivism; cyberbullying; cyberfeminism. Our study showed that social networks and the Internet in the modern world can be effective sources of activism.

Key words: *feminist movement, digitalization, information society, cyberactivism.*

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. Історико-теоретичні засади дослідження фемінізму як соціального руху	8
1.1 Соціологічний аналіз соціальних рухів	8
1.2 Три хвилі фемінізму: еволюція жіночого визвольного руху.....	14
1.3. Аналітичний огляд тематичних напрямків феміністичного руху	17
ВИСНОВКИ ДО 1-го РОЗДІЛУ	23
РОЗДІЛ 2. Чинники та прояви діджиталізації феміністичного руху в Україні.....	24
2.1 Інформаційне суспільство та діджиталізація: концептуальне осмислення та онтологічні прояви.....	24
2.2. Тенденції та особливості діджиталізації феміністичного руху	30
2.3 Дослідження феміністичного онлайн-активізму в Україні (на прикладі аналізу феміністичних груп в соціальній мережі Facebook)	35
ВИСНОВКИ ДО 2-го РОЗДІЛУ	45
ВИСНОВКИ	46
ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	51

ВСТУП

Актуальність дослідження. В сучасному світі швидко реалізувати чи популяризувати певну ідею без підтримки з боку онлайн спільноти майже неможливо. Тож, інтернет, як елемент діджиталізації, відіграє важливу роль в діяльності феміністичного руху. Використання соціальних мереж та цифрових технологій допомагає жінкам не лише відкрито висловлювати свою думку, а й знайти підтримку та однодумців, готових долучитися до руху та робити внесок в його розвиток. Крім того висловлення в мережі відомих людей, зокрема, лідерів громадської думки, на підтримку постраждалих від гендерної дискримінації чи гендерно-обумовленого насильства, надає впевненості іншим постраждалим заявити про себе. Також сучасні технології зробили видимими та обговорюваними проблеми жінок з різних країн світу.

Використання інтернету як принципово нового засобу здійснення активістської діяльності призвело до появи такого явища як кіберактивізм. Кіберактивісти використовують інтернет та технології мобільного зв'язку як канал для комунікації з іншими активістами, стимулювання суперечок і актів прояву невдоволення щодо питань, з якими вони ідеологічно пов'язані, пошуку віртуальної підтримки. Комунікація є основою взаємодії між інтернетом та активізмом.

На фоні цього розвивається нова дисципліна – соціологія інтернету, яка вивчає різні типи поведінки та соціальних відносин у віртуальному світі. Загалом соціологія інтернету аналізує широке коло проблем, які розглядаються на особистісному, груповому та соціетальному рівнях.

Виходячи з вищевикладеного, дослідження всіх чинників, що впливають на діджиталізацію феміністичного руху важливе для розуміння наслідків та майбутніх трансформацій самого руху.

Об'єкт дослідження: феміністичний рух.

Предмет дослідження: діджиталізація феміністичного руху.

Мета роботи: охарактеризувати прояви та наслідки діджиталізації феміністичного руху в Україні.

Завдання:

- здійснити соціологічний аналіз соціальних рухів;
- описати три хвилі фемінізму та простежити еволюцію жіночого визвольного руху;
- здійснити аналітичний огляд тематичних напрямків феміністичного руху;
- описати концепції інформаційного суспільства та онтологічні прояви процесу діджиталізації;
- виокремити та охарактеризувати тенденції та особливості діджиталізації феміністичного руху;
- провести дослідження феміністичного онлайн-активізму в Україні (на прикладі аналізу феміністичних груп в соціальній мережі Facebook).

Методи дослідження: теоретичний аналіз наукових джерел, компаративний метод, аналіз контенту.

Наукова новизна дослідження: здійснено аналіз проявів діджиталізації феміністичного руху та наслідків, які виникають у зв'язку з цим, у самому русі.

Теоретична інтерпретація понять:

Соціальний рух – це особливий різновид колективних дій, спрямований на здійснення соціальних змін, що розвиваються в межах неформальних, позаінституційних систем.

Феміністичний рух – це соціально-політичний рух, в основі діяльності якого лежить досягнення гендерної рівності в суспільстві.

Діджиталізація – це система збору, аналізу, використання та перенесення інформації у цифровий формат за допомогою штучного інтелекту.

Інформаційне суспільство – це соціологічна концепція, що визначає головним фактором розвитку суспільства виробництво та використання науково-технічної та іншої інформації.

Кіберактивізм – це процес використання інтернету та електронних технологій зв'язку як основного інструменту віртуальної діяльності.

РОЗДІЛ 1. Історико-теоретичні засади дослідження фемінізму як соціального руху

1.1 Соціологічний аналіз соціальних рухів

Термін “соціальні рухи” ввів Л. фон Штайн у сер. 40-х рр. XIX ст. для позначення прагнень пролетаріату до соціальної (а не тільки політичної) революції [24, с. 70]. Дослідник аналізує рухи паралельно з ідеєю соціальних реформ з боку держави. На його думку інтеграція руху в політичну систему позбавить рух дестабілізуючого впливу на саму державу.

П. Штомпка та Е. Гідденс акцентують на позаінституційному характері соціальних рухів. Зокрема, Е. Гідденс розуміє соціальний рух як колективну спробу досягнення загальних інтересів і цілей у результаті колективних дій, що виходять за межі інституційної діяльності [11, с. 585]. П. Штомпка розглядає соціальні рухи як особливий різновид колективних дій, спрямований на здійснення соціальних змін, що розвиваються в межах неформальних, позаінституційних систем [46, с. 166]. Отже загалом соціальні рухи є результатом соціального розшарування. Будь яка соціальна верства прагне або зберегти, або покращити своє соціальне положення, що і призводить до конфлікту інтересів.

Залежно від цілей та завдань соціального руху, можна виділити загальні його характеристики: 1) наявність важливих соціальних причин, що призводять до виникнення руху; 2) масовість, об'єднання на основі спільного інтересу; 3) стихійність, відсутність статутів, програм та фіксованого членства [8]. Варто зазначити, що кожен рух по різному буде свою діяльність та користуються різними методами досягнення поставлених цілей. Відповідно, існує безліч соціальних рухів різного спрямування.

В загальній класифікації соціальні рухи поділяють на ті, що або прагнуть змінити поведінку кожного індивіда окремо, або прагнуть змінити суспільство в цілому. До рухів, що націлені на індивіда, відносять:

- альтернативні рухи: намагаються поступово змінити поведінку індивіда через його розрив з існуючим світоглядом та змінення альтернативним; яскравим прикладом цього є рух вегетаріанців;
- рухи “спасіння”: радикально змінюють особистість та створюють “нову людину”, з повністю протилежним світоглядом; яскравим прикладом є рух кришнаїтів.

Рухи, що прагнуть змінити суспільство в цілому:

- реформаторські: ставлять за мету поступову зміну існуючої система, що в результаті призводить до прогресу; до них належать феміністичний рух, екологічний та ін.;
- регресивні: виступають проти змін та намагаються повернути колишню систему; можуть мати релігійний характер;
- революційні: виникають на фоні глибокого соціального невдоволення та прагнуть повністю змінити існуючі соціальні інститути та захопити владу; переважно використовують жорсткі методи задля досягнення поставлених цілей; до них відносять жовтневу революцію 1917 р., весну народів 1848 – 1849-х рр. та ін. [35].

Незважаючи на різноманітність соціальних рухів, стадії їх розвитку приблизно однакові. А саме: виникнення передумов руху: кризова ситуація чи подія, що не влаштовує більшість членів суспільства; бажання змінити існуючий суспільний лад. Натомість може виникнути протилежний рух, який не бажає змін;

- об’єднання окремих активістів; чітке визначення цілей, мети та напрямків діяльності (створення ядра руху);
- агітація та залучення нових учасників (-ниць);
- піднесення; досягнення або не досягнення цілей руху;

- завершення діяльності або в результаті успіху руху, або через усвідомлення того, що мета його діяльності є недосяжною; крім того якщо рух трансформується в громадську чи політичну організацію, він також припиняє своє існування [8].

Важливим є те, що кожен соціальний рух містить певну ідеологію. Ідеологія в даному випадку є системою поглядів, що відображає сприйняття учасниками руху навколишньої дійсності та одне одного.

Соціальний рух рекрутує велику кількість людей та здійснює організацію їхньої діяльності. Однак необхідно правильно співвідносити поняття “соціальний рух” та “соціальна організація”. Деякі дослідники ототожнюють ці поняття для пояснення мережевої взаємодії учасників(-ць) руху. Однак соціальна організація є формальним інститутом з чітко визначеною вертикальною структурою, правилами та нормами, що регулюють поведінку її членів(-кинь). Тоді як соціальні рухи цілеспрямовано уникають ієрархічної організації. Вони є неформальними, горизонтальними масовими утвореннями, з низьким рівнем дисципліни та тривалості [50, с. 416]. Тобто організаційна структура руху є доволі специфічною, націленою насамперед на побудову ефективної комунікації всередині руху, та комунікації руху з іншими соціальними інституціями.

Варто зазначити, що доволі важко простежити, як соціальні рухи перетворюються на формальні організації. Тобто як саме соціальні рухи набувають бюрократичних рис. Однак інколи й формальні організації можуть перетворюватися на соціальні рухи. Крім того важко виявити відмінності соціального руху від груп за інтересами (наприклад асоціації, що лобіюють інтереси різних груп в органах державної влади).

Сучасні дослідники звертають увагу на різницю “старих” та “нових” соціальних рухів. Зокрема, до середини ХХ ст. основним рушієм виникнення більшості рухів був захист класових, суспільних чи державних інтересів. Парадигма “нових соціальних рухів” (А. Турен, Ю. Хабермас, М. Кастельс)

виникає в 80-х роках ХХ ст. та зосереджується на взаємозв'язках між типом суспільства та соціальними рухами. Тобто розглядає соціальні трансформації суспільства, глобалізацію та перехід суспільства до нового типу. Крім того, “нові соціальні рухи” пов'язують з поширенням постматеріалістичних цінностей та появою нових ідентичностей в постіндустріальному суспільстві.

Сучасні соціальні рухи будуються за принципом мережевої соціальної організації. Серед основних характеристик таких рухів виділяють: неієрархічність, рухливість, швидкість та легкість створення і розпаду структур, самоорганізацію та самоуправління, рівноправність учасників(-ниць) незалежно від їхньої ролі у процесі діяльності руху, організація на принципах добровільної асоціації [1, с. 41]. Тобто, визначальною рисою соціальних рухів є мережевий характер неформальної взаємодії між різними акторами та незалежність від формальної організації.

Ю. Скокова виокремлює такі ключові характеристики “нових соціальних рухів”:

- майже відсутність економічних та політичних цілей; мета діяльності – пошук автономії, ідентичності та солідарності в межах різних інституційних структурах постіндустріального суспільства;
- соціальною базою “нових суспільних рухів” є як “новий” середній клас, зайнятий у невиробничому секторі економіки, так і ті, хто перебуває на периферії класової системи (студенти, домогосподарки, пенсіонери)
- “нові” рухи рідко використовують політичні канали та механізми прийняття рішень; частіше вони задіюють тактику громадянської непокори та мобілізації громадської думки;
- вони стирають межі між індивідуальним та колективним; ті сфери, які раніше вважалися виключно приватними стають предметом публічних обговорень та колективних дій учасників соціальних рухів;

- нові соціальні рухи уникають жорстких організаційних форм, вони є децентралізованими та множинними в організаційній сфері [33, с. 138].

Отже сучасні соціальні рухи за мету своєї діяльності ставлять вирішення особистих проблем окремого індивіда (наприклад ЛГБТ-рухи) та уникнення включеності в державні інститути. Основна проблема таких соціальних рухів полягає в тому, що їхні вимоги важко задовольнити з точки зору політики. Тобто сучасна множинність індивідуальних інтересів робить неможливим задоволення хоча б частини з них, без обмеження інтересів інших груп.

Фемінізм можна визначити як соціальний рух тому що він виявляє прямі ознаки соціальних рухів, зокрема:

- заперечення домінуючих цінностей суспільства, намагання встановити новий “порядок життя”: боротьба фемінізму за гендерну рівність;
- залучення великої кількості людей для здійснення своєї діяльності: створення жіночих об’єднань та неформальних організацій;
- колективні дії, що артикують певні інтереси та входять в конфлікт з владою: проведення феміністичних мітингів;
- привернення громадської уваги до проблем, які ігноруються домінуючими акторами: просвітницька діяльність активістів(-ок) феміністичного руху;
- рівноправність учасників;
- добровільність об’єднання;
- лобіювання законопроектів, розробка програм та планів для досягнення вимог руху: створення спеціалізованих органів ООН, які пропагують впровадження гендерної рівності у світовому масштабі, лобіювання гендерно-справедливих законів.

Деякі соціальні рухи, які не можна ідентифікувати як феміністичні, можуть сприяти поширенню та втіленню в життя ідей гендерної рівності. Однак при

цьому зберігається гендерна нерівність у структурній організації таких рухів. Це проявляється в тому, що лідерами таких рухів найчастіше є чоловіки, а жінки виконують “домашні обов’язки” руху (вербування нових учасників(-ниць), “м’яка” активність, створення “клімату” у внутрішній організації руху) [53]. Голос чоловіків, як лідерів, у даному випадку є найбільш почутим. Отже, внутрішня культура таких рухів не створює гендерного паритету у членстві та прийнятті рішень. Таким чином соціальні рухи не відповідають інтересам та потребам своїх учасників(-ниць).

Багато впливових соціальних рухів нехтують актуалізацією та вирішенням гендерного питання. Наприклад рухи за мир надають гендерно-обумовленому насильству другорядного статусу. Тобто вирішенням цього можна зайнятися після подолання “важливіших” проблем. Наприклад після ліквідації насильства з боку воєнізованих формувань. Хоча гендерне насильство прямо стосується значно більшої кількості людей, ніж організовані воєнні напади.

Невикористання гендерного підходу у вирішенні соціальних питань може таким чином відтворювати нерівність у самому русі. Тобто це підриває потенціал соціальних рухів бути простором, де жінки можуть розвивати ключові навички лідерства, формувати вимоги до справедливості та розвивати довіру до громадськості [53]. Структури гендерних механізмів, у поєднанні з іншими організованими формаціями, можуть бути використані для розширення впливу соціальних рухів.

Варто зазначити, що лише відносно недавно дослідники(-ці) фемінізму почали звертатися до “гендерної основи” соціального руху [54]. Виходячи з їхніх досліджень, шаблони мобілізації, політичні та культурні можливості, процес кадрів та динаміка внутрішнього руху є гендерними. Тобто стать та гендер впливають на динаміку всіх соціальних рухів, незалежно від мети їхньої діяльності.

Справедливі соціальні зміни вимагають гендерної рівності. Визнання цього факту повинно стати головним організаційним принципом соціального руху. Крім того, гендерна справедливість є надто важливою, щоб її можна було визначити просто як “жіноче питання”.

Відповідно, постає необхідність союзу між суто гендерними та рухами, що зосереджені на досягненні інших видів соціальної справедливості. Це сприяє довгостроковому та сталому розвитку. Гендерна рівність всередині та поміж соціальними рухами є обов’язковою умовою позитивних соціальних трансформацій.

Отже соціальні рухи можуть бути впливовими акторами у процесі захисту та розширення прав людини, включаючи гендерну рівність та недискримінацію. Крім того соціальні рухи є життєво необхідними тренувальними майданчиками для лідерства та політичної участі для обох статей.

1.2 Три хвили фемінізму: еволюція жіночого визвольного руху

Фемінізм (лат. *femine* – жінка) – громадсько-політичний рух, основною ідеєю якого є рівність прав жінок та чоловіків в усіх сферах життя. Термін “фемінізм” вперше використав Шарль Фур’є в кінці XVIII ст., називаючи феміністами(-ками) прихильників(-ць) гендерної рівності [22, с. 15].

Першу хвилю фемінізму пов’язують з появою суфражисток в США та Великій Британії протягом 1890 – 1920 рр. Згодом рух жінок за право голосу охопив Нову Зеландію, Данію, Норвегію, Україну та інші країни Європи.

Боротьба за виборчі права для жінок було центральним завданням для феміністок того періоду. Вони вважали, що отримання права голосу призведе до того, що інші форми статевої дискримінації поступово будуть подоланими.

У США жіночий рух був частково пов’язаний із аболюціоністською кампанією за ліквідацію рабства (40-ві рр. XIX ст.). У 1848 р. в Сенека Фолс відбувся конгрес жінок, в результаті роботи якого було прийнято документ

“Декларація почуттів” (авторка Елізабет Кейді Стентон). В ньому піднімалися проблеми виборчого права жінок, їх зайнятості та отримання доходів, майнових прав, розлучень та контролю народжуваності.

У 1866 р. півтори тисячі жінок підписали звернення до британського парламенту, у якому вимагали проведення виборчої реформи та надання права голосу жінкам. Це було важливим внеском для розвитку фемінізму в Європі. Однак парламентарії проігнорували це звернення, що призвело до створення Національного товариства за виборчі права жінок.

На початку ХХ ст. у США та Британії феміністки активно проводили різного роду заходи, щоб досягти виконання своїх вимог. У 1908 р. було проведено мітинг у Лондоні, на який вийшло півтора мільйони осіб.

На початку ХХ ст. жіночі рухи були наявні у всіх європейських країнах. В результаті створювалися міжнародні жіночі організації: Міжнародна рада жінок (1888), Міжнародний альянс жінок за рівні права і рівну відповідальність (1904), Інтернаціонал відчинених дверей (1929) та ін. [22, с. 44].

Перші хвиля феміністичного руху почала згасати на початку 1920-х рр. Це було пов'язано з тим що в багатьох країнах жінки отримали право голосу на виборах. У Новій Зеландії – 1893 р., в США – 1920 р., у Великій Британії – 1918 р. Загалом перша хвиля фемінізму сприяла організаційному оформленню руху.

Про другу хвилю фемінізму почали говорити з 1960-х рр. Дослідники пов'язують появу цього етапу руху з протестами за звільнення жінок в США, Британії, Німеччині та Франції в кінці 1960-х - початку 1970-х рр.

Визначальним є те, що друга хвиля пов'язана з боротьбою не за юридичну рівність жінок і чоловіків, а за рівність де факто, на практиці. Зокрема з реалізацією реальної можливості жінок бути обраними до органів державної влади.

Працю Симони де Бовуар “Друга стаття” (1949 р.) вважають теоретичним підґрунтям другої хвилі фемінізму [5]. Основні ідеї праці: патріархат, як

домінуючий тип соціальних відносин, обмежує доступ жінок до всіх ресурсів суспільства; жінка має такі ж здібності від природи, що і чоловік, тому другорядна роль жінки в суспільстві є несправедливим явищем.

Феміністичний рух цього періоду наголошував на тому, що законодавче отримання політичних і громадянських прав не розв'язало жіночого питання. Також феміністки почали розглядати різні аспекти утиску жінок: особисті, психологічні і статеві.

Загалом відбувається розвиток фемінізму як окремої течії та усталення його ідеології. До наукового дискурсу вводиться поняття “гендеру”. Крім того важливим є те, що до вже існуючих течій феміністичного руху (ліберального, соціалістично-марксистського і радикального) додалися нові: постмодерний фемінізм, психоаналітичний, лесбійський, фемінізм чорношкірих жінок та ін. [22, с. 47]. Також у “другій хвилі” з'явилась критика існуючого суспільного порядку (заміжжя, материнства, сексуальності та ін.), як такого, що закріплює дискримінацію жінок.

Початок третьої хвилі фемінізму датують 90-ми роками ХХ ст. В цей період відбувається усвідомлення того, що гендерні ролі є соціальним конструктом, що створює соціальні очікування та гендерні стереотипи, яким мають слідувати чоловіки та жінки. Однак, якщо гендерні ролі є конструктами, то вони можуть бути піддані видозміні.

Новим явищем в рамках третьої хвилі фемінізму стає поява квір-теорії. Поняття “квір” до наукового дискурсу ввела Т. де Лауретіс для артикуляції більш складного розуміння жіночої гомосексуальності через її зв'язок з соціальними та суб'єктивними формами фантазії, ідентифікації і бажання [7, с. 63]. На думку дослідниці, гендерна та сексуальна ідентичність будується на протиставленні категорій “чоловік” / “жінка”, “гетеросексуальність” / “гомосексуальність”. Лауретіс поняттям “квір-ідентичність” позначає ті явища, які не вписуються в поняття “норми” в існуючому соціальному порядку. Отже проблематика квір-

теорії зосереджується на трьох аспектах: гендерна ідентичність, сексуальність і норма.

Гендер та сексуальність, з точки зору квір-теорії, конструюються суспільством та культурою. Тобто термін “квір” описує все те, що суперечить та підважує патріархальний, гетеронормативний порядок.

Важливо зазначити, що третя хвиля фемінізму не прийшла на зміну другій, а існує паралельно з нею. В цей час активізується діяльність чорношкірих учасниць жіночого руху, які займаються расовими проблемами. Також сучасні феміністки наголошують на тому, що жінка може бути ким завгодно, якщо це її свідомий вибір.

Отже кожен новий етап розвитку феміністичного руху протягом XIX – поч. XXI ст. розширював сферу боротьби за права жінок та ставив нові питання на порядок денний.

1.3. Аналітичний огляд тематичних напрямків феміністичного руху

Під час розвитку першої хвилі фемінізму почали окреслюватись його напрями, які по-різному дивились на проблему “жіночого питання” та пропонували відмінні шляхи його вирішення. Дослідники вважають, що спочатку з’явилися ліберальний та соціалістичний види фемінізму.

Основною ідеєю ліберального фемінізму є питання особистої свободи жінок. Праця “Захист прав жінки” (1792) Мері Уолстонкрафт є першим повним викладом ідей ліберального фемінізму [52]. У праці обґрунтовуються ідеї, що жінки і чоловіки є рівними у правах та привілеях, оскільки вони є людьми від природи; нерівність статей можна “виправити” якщо жінки матимуть рівні з чоловіками права та можливості у суспільному житті; нерівність статей у суспільно-політичному житті зникне, коли жінки отримають доступ до освіти і будуть сприйматися як “розумні істоти”.

Джон Стюарт Мілль у праці “Поневолення жінок” (1869 р.) висловлює ідею, що суспільство повинно будуватися на засадах розуму, а не на статево-рольовому розподілі [27]. Тобто жінки повинні мати такі ж права та привілеї, що і чоловіки.

Ліберальний фемінізм на Заході призвів до багатьох реформ: отримання жінками виборчого права, права на розлучення і аборти, права на рівну освіту і здійснення професійної діяльності та ін. Однак було приділено мало уваги приватній сфері, а саме питанню розподілу домашньої праці за статтю та зміні традиційного устрою сім’ї.

Також варто зазначити, що ліберальний фемінізм критикують за представлення інтересів білих жінок середнього класу із розвинених країн. Тобто він був не здатний займатися проблемами чорношкірих жінок, жінок із робітничого класу чи з країн що розвиваються [22, с. 59]. На фоні цього з’явилися інші напрями феміністичного руху.

Дослідники К. Маркс та Ф. Енгельс не розглядали проблему нерівності за статтю у своїй теорії. Однак їхні ідеї стосовно експлуатації загалом сприяли розвитку соціалістичного та марксистського напрямів фемінізму.

Праця “Походження сім’ї, приватної власності та держави” (1884 р.) Ф. Енгельса вплинула на формування ідей соціалістичного фемінізму. На його думку становище жінок у суспільстві змінювалося в результаті розвитку капіталізму та приватної власності. Патріархальна родина, як соціальний інститут, підтримує утиск жінок. Чоловіки прагнуть гарантувати передачу своєї власності виключно синам. Моногамні шлюби накладають обмеження на жінок та позбавляють інших сексуальних партнерів. Ці обмеження накладаються через культ жіночності та романтизацію любові. На практиці ж це допомагає зберігати привілеї чоловіків та їх власність [15]. Ф. Енгельс висунув ідею, що лише після ліквідації приватної власності зникне патріархат та моногамія.

Деякі соціалістичні феміністки погоджувалися з тим, що включення жінок лише до домашньої сфери є вигідним для економічних інтересів капіталізму. Інші ж вважали, що жінки є резервною армією робочої сили.

Вирішення “жіночого питання” на початку ХХ ст. було одним з напрямків діяльності соціалістичних партій. А. Бебель у праці “Жінка і соціалізм” (1878 р.) стверджує, що “звільнення людства неможливе без соціальної незалежності й рівноправного становища статей” [3]. Крім того він використовує термін “жіноче питання” до всіх жінок, незалежно від їхнього класового походження. А. Бебель підтримує погляди Ф. Енгельса щодо важливості включення жінок до ринку оплачуваної праці. Однак зауважує про покладення на жінку подвійного навантаження: і як дружини, і як працівниці.

Одна з найвідоміших радянських соціалістичних феміністок О. Коллонтай [21] наголошувала, що рівності статей можна досягти якщо створити нові умови для поєднання професійної праці жінки та виконання її материнських обов’язків. А саме створення закладів колективної опіки над дітьми. Крім того ці соціальні установи виховували б дітях комуністичні цінності.

Отже загалом соціалістичний фемінізм поєднує в собі марксистські і феміністські погляди. Серед основних причин дискримінації жінок виділяють приватну власність та класову структуру суспільства. Звільнення від приватної власності та капіталізму призведе до гендерної рівності.

Марксистський фемінізм відрізняється від загальної теорії марксизму. Марксистські феміністки доводять, що матеріальна залежність жінки від чоловіка є причиною підпорядкованого становища жінок. Крім того право власності на виробництво продукції впливає на статус жінок в суспільстві. Домашня робота, яку виконують жінки, призводить до економічного та біологічного відтворення патріархального суспільства капіталістичного типу.

Дискусійним у марксистському фемінізмі є питання “заробітної плати для домогосподарок”. Домашню роботу, яку виконують жінки, можна розглядати як

участь у виробництві. Відповідно жінки – це клас, що працює у домашній сфері. Якщо домашня робота є головним засобом поневолення жінок, то жінка має право отримувати за це зарплатну плату від держави. Завдяки цьому жінка звільниться від економічної залежності від чоловіка [34]. Отже ідея “зарплати для домогосподарок” втілювала феміністичне уявлення про те, що сімейні стосунки чоловіка і жінки є такими ж соціальними, як і відносини на виробництві.

Психоаналітичний фемінізм аналізує роль родини, зокрема окремий внесок і батька, і матері, в процес формування гендерної ідентичності дітей. Його представниці вважають, що становлення особистості відбувається на ранніх етапах розвитку дитини. У цей час материнський вплив на дитину є більшим. Зазначається, що чоловічий вплив батька у цей період або взагалі відсутній, або присутній мінімально. Отже така суспільна організація батьківства закріплює різні статусно-рольові характеристики кожної зі статей. На думку Н. Ходороу “те, що жінка здійснює материнське піклування, є фундаментальною рисою організації статево-гендерної системи. Жіноча материнська турбота слугує основою розподілу праці за ознакою статі та породжує психологію та ідеологію чоловічого панування, а також ідеологічні уявлення про властивості та природу жінок” [44, с. 162]. Переважання жіночого виховання призводить до появи “конфліктів чоловічості” серед чоловіків, а в жінках викликає потребу здійснювати материнське піклування. Конфлікт чоловічості з психологічної точки зору проявляється у намаганні хлопців відсторонитися від жінки-матері. Це відбувається після усвідомлення належності до чоловічого гендеру, а відповідно і до вищого статусного положення у суспільстві (порівняно з жінками). Крім того таке відокремлення є психологічно травматичним для хлопців, оскільки до цього вони наслідували образ жінки-матері. Жінки ж в процесі соціалізації усвідомлюють специфіку власного соціального та індивідуального статусу. Однак їх ідентифікація не є травматичною, оскільки формує в жінки психологічне

самовизначення через сімейні відносини, та спонукає до виконання материнських обов'язків у майбутньому.

Радикальний фемінізм метою своєї діяльності ставить ліквідацію класової системи статей та наголошує на важливості аналізу патріархату в системі гендерної нерівності. Радикальні феміністки розглядають патріархат як основний принцип соціального домінування. Термін “патріархат” ввела К. Мілет у праці “Сексуальна політика”. Вона описує патріархатний устрій як інститут, завдяки якому жінки знаходяться під контролем чоловіків. [26, с. 49] Патріархатний порядок підтримується завдяки контролю в економічній, ідеологічній та політичній сферах. Крім того нав'язані стандарти краси, домашня праця, низькооплачувана професійна робота теж сприяють закріпленню патріархату. С. Файрстоун додає також до цих засобів контроль жіночої сексуальності. А саме – сексуальні домагання, порнографія, аборти. Однак головним ресурсом влади патріархату є сила, яка проявляється через фізичне, емоційне та сексуальне насильство.

Важливим нововведенням радикального фемінізму є теза: “особисте є політичним” [22, с. 73]. Тобто все, що відбувається в особистому житті жінки (рівень заробітної плати, насильство будь-якого типу і т.д.) є політичним, результатом існуючого соціального порядку.

Найвпливовіші течії радикального фемінізму з'явилися у Нью-Йорку в першій половині 1960-х – 1970-х рр. Ті-Грас Аткинсон вважала, що політична система утиску спирається, насамперед, на статево-рольовий розподіл суспільства. Деякі радикальні феміністки висувають ідею, що гетеросексуальність – це політична установка, конструкт, який вигідний чоловікам. Вступаючи в сексуальні стосунки з чоловіком, жінка стає підпорядкованою [22, с. 74]. Представниці радикального фемінізму (А. Річ, С. Файрстоун) досліджують проблеми сексуальності та соціалізації, культурні та ідеологічні аспекти окремого суспільства з точки зору “існуючих фактичних нерівностей”. Найбільш радикальні

феміністки стверджують, що жінку потрібно звільнити від народження та виховання дітей. Інші ж наводять позитивні аргументи стосовно материнства. Водночас радикальний фемінізм відстоює тезу, що сила жінок у сестринстві, у зв'язках з усіма іншими жінками.

Тож розвиток фемінізму сприяв тому, що в його межах з'явилися відмінні ідеологічні течії, які по-різному тлумачать становище жінок у суспільстві. Це розширило спектр думок та поглядів на проблему досягнення гендерної рівності в суспільстві.

ВИСНОВКИ ДО 1-го РОЗДІЛУ

Соціальні рухи є результатом наявності в суспільстві важливої невирішеної проблеми. Вони можуть бути впливовими акторами у процесі захисту та розширення прав людини, включаючи гендерну рівність та недискримінацію. Фемінізм можна розглядати як соціальний рух, оскільки він проявляє риси соціального руху, зокрема: масовість, стихійність, неформальність та добровільність об'єднання на основі спільного інтересу, відсутність фіксованого членства, колективність діяльності; наявність певної ідеології.

Кожен новий етап розвитку фемінізму та поява різних його напрямів протягом XIX – поч. XXI ст. розширювали сферу боротьби за права жінок та ставили нові питання на порядок денний. Основним напрямком діяльності першої хвилі фемінізму є боротьба за виборчі права жінок (суфражизм). Друга хвиля фемінізму характеризується боротьбою не за юридичну, а за фактичну рівність жінок. Третя хвиля фемінізму характеризується плюралізмом доктрин жіночих рухів.

Фемінізм досяг основних цілей, що ставилися на попередніх етапах, тож вийшов на новий рівень розвитку. Виникає новий образ жінки – вільної, наділеної владою як у публічній, так і у приватній сфері. Крім того, використання інтернету та інших сучасних технологій сприяє ефективнішому розповсюдженню ідей жіночих рухів.

РОЗДІЛ 2. Чинники та прояви діджиталізації феміністичного руху в Україні

2.1 Інформаційне суспільство та діджиталізація: концептуальне осмислення та онтологічні прояви

Інформаційне суспільство – соціологічна концепція, що визначає головним фактором розвитку суспільства виробництво та використання науково-технічної та іншої інформації [19]. Дослідники Ф. Мечлап та М. Порат на початку 1960-х рр. першими спробували проаналізувати вплив інформатизації на суспільне життя. Зокрема Ф. Мечлап дослідив роль реалізації знань та інформації у професійній діяльності.

Загалом, одне з перших визначень поняття “інформація” наводять К. Шеннон та У. Вівер (1949 р.). На їхню думку “інформація це кількість, яка вимірюється в бітах, і визначається як ймовірності частотності символів” [39, с. 34-35]. Таке визначення виникло через інженерів комунікаційних технологій, які зберігали та передавали отримані символи в системі подвійного вимірювання (ввімкнути – вимкнути, так – ні, 0 – 1).

Т. Розак описує “інформацію” – як “все, що може бути закодовано для передачі по каналах зв’язку від джерела до одержувача, незалежно від його семантичного змісту” [39, с. 35]. Тобто таке трактування дозволяє представити інформацію в кількісному вигляді, однак ігнорує її якісний зміст.

Поняття “інформації” доволі багатогранне, тож має різне смислове наповнення, залежно від сфери використання:

- у побуті інформацією вважають будь-які дані або відомості, котрі кого-небудь цікавлять; наприклад, повідомлення про події чи види діяльності;
- у техніці під інформацією розуміють повідомлення, що передається у формі знаків або сигналів;

- у кібернетиці інформація – це частина знань, що використовується для орієнтування, активної дії, керування, тобто з метою збереження, удосконалення та розвитку системи (Н. Вінер) [32].

Тобто, щоб дані вважалися інформацією, незалежно від сфери використання, обов'язково повинні існувати два канали двосторонньої комунікації: джерело розповсюдження даних та отримувач.

Д. Белла вважають одним із засновників концепції “інформаційного суспільства”. Він розглядав появу інформаційного суспільства з точки зору структури зайнятості населення і моделей спостережуваних змін. Вважається, що інформаційне суспільство виникне тоді, коли більшість працюючого населення буде зайняте в інформаційній сфері. У 1970-ті рр. соціолог висловив тезу про те, що в майбутньому соціальним життям керуватимуть “нові технології прийняття рішень”, а головними “соціальними акторами” стануть професіонали-технократи, які оперуватимуть знаннями й інформацією [4]. Це призведе до зміни суспільства та виникне нова “інформаційна ера”. Революція у використанні знань та інформації відбувається паралельно з розвитком індустріального суспільства.

Термін “інформаційне суспільство” став загальноживаним після виходу праці Е. Тоффлера та Дж. Несбіта “Мегатренди” (1984). На думку дослідників децентралізація комунікацій змінить положення індивіда в суспільному житті. Тобто зміниться потенціал індивіда в суспільстві через віртуалізацію його фізичної присутності на роботі чи в будь-якому іншому місці.

Концепція “мережевого суспільства” М. Кастельса (1996 р.) сприяла подальшому розвитку теорії інформаційного суспільства. У даній концепції звертається увага на те, що майбутній розвиток суспільства буде залежати від “довіри людей до процесів мобілізації і координації знань та інформації” [20]. Крім того завдяки інформаційно-комп'ютерним технологіям соціальний час або буде накопичений через примноження інформації, або даремно розтрачений через неефективну комунікацію.

Е. Тоффлер у праці “Третя хвиля” не наводить чітке визначення нової інформаційної цивілізації. Однак він представляє перелік елементів цієї цивілізації, та показує, що вона має принципово новий характер. Зокрема багато з цих елементів протирічать традиційній індустріальній цивілізації. Нова цивілізація побудована на певному дуалізмі: вона технічно розвинута, і, в той же час, антиіндустріальна. Великим корпораціям дослідник протиставляє “малі” економічні форми індивідуальної діяльності вдома. Такі “електронні котеджі” включені в майбутню структуру інформаційного суспільства разом з іншими сферами людської діяльності. Була висунута ідея створення “глобальної електронної цивілізації” [37]. “Третя хвиля” несе новий кодекс соціальної поведінки та способу життя. Тобто потік цифрової комунікації між людьми призведе до виникнення нового типу інформаційної культури.

Зміни в соціальному та політичному житті в межах теорії інформаційного суспільства розглядаються як результат “мікроелектронної революції”. Е. Тоффлер та Дж. Мартін телекомунікаційну “кабельну мережу” вважають одним з головних чинників розвитку демократії, яка сприяє двосторонній комунікації громадян з владою.

Діджиталізація є новим типом інформаційних та телекомунікаційних технологій, що впроваджуються та значно змінюють всі сфери сучасного суспільного життя.

Поява такого феномену як “діджиталізація” пов’язана зі збільшенням об’ємів інформації у світі. Це призвело до пошуку нових підходів для якісного використання та обробки даних.

Термін “діджиталізація” (“digitalization”) перекладається як оцифрування. Тобто в прямому сенсі – перенесення такої інформації як, наприклад, книги чи фотографії у електронну форму.

Існують різні підходи до трактування поняття “діджиталізація”. Зокрема С. Король під діджиталізацією розуміє “систему збору, зберігання і аналізу даних,

оптимізацію пошуку інформації з використанням Інтернету, обробку великих масивів даних, застосування штучного інтелекту, Інтернет речей у виробництві та інші складові” [23, с.69]. О. Грибіненко визначає діджиталізацію як проникнення цифрових технологій щодо оптимізації та автоматизації бізнес-процесів, підвищення продуктивності та покращення комунікаційної взаємодії зі споживачами [13, с.35]. Отже загалом діджиталізація – це система збору, аналізу, використання та перенесення інформації у цифровий формат за допомогою штучного інтелекту.

Важливо розрізнити поняття “цифрова трансформація” та “автоматизація” (оцифровування даних). Оцифровування даних є частиною діджиталізації – тобто цифрової трансформації.

Виділяють такі характеристики цифрової трансформації:

- нові типи зовнішньої комунікації дозволяють переосмислити моделі побудови відносин з клієнтами та партнерами; наприклад продукт готується для конкретного клієнта, залежно від його потреб та ситуації споживання;
- нові бізнес-моделі гнучко підлаштовуються під клієнта, зовнішні обставини та ситуації; цифрова трансформація сприяє переосмисленню дій керівництва підприємств;
- впровадження проектного управління;
- бережливе виробництво допомагає мінімізувати втрати та повністю орієнтується на споживача;
- переосмислення роботи з даними: раніше використовувався масив даних – BigData, зараз же використовується deep machine learning – штучний інтелект приймає рішення навіть коли інформація є неповною та несимметричною;
- поява нових типів внутрішньої комунікації та взаємин (віддалена робота, аутсорсинг, фріланс) [17, с.46].

Виходячи з вищевикладених характеристик, цифрова трансформація або діджиталізація – це процес переходу до нової моделі бізнесу та використання нових інструментів діяльності у таких сферах, як економіка, виробництво, ринок, фінансовий ринок, банки, бізнес, професії, освіта, суспільство.

Розглянемо детальніше процес діджиталізації у цих сферах:

- діджиталізація банків: використання технології блокчейн та новий погляд на модель банківського бізнесу; цифрова трансформація банківських переказів; зменшення кількості взаємодії між персоналом банку та клієнтами, впровадження системи самообслуговування;
- діджиталізація фінансового ринку: перенесення капіталу в соціальні мережі та сайти; інвестування у цифрові технології;
- діджиталізація ринку: виведення на ринок електронних пристроїв з вбудованим штучним інтелектом; сфера соціальних мереж як новий сегмент ринку;
- діджиталізація виробництва: впровадження мережевого виробництва та його моніторинг за допомогою мультисенсорних дисплеїв; підключення мережевих машин до ІТ-систем;
- діджиталізація економіки: створення “цифрових підприємств” та віддалених робочих місць; підвищення продуктивності за рахунок оцифровки даних;
- діджиталізація бізнесу: використання цифрової реклами для залучення нових клієнтів;
- діджиталізація освіти: онлайн доступність матеріалів для навчання, що спрощує процес навчання; зміна принципів навчання (викладачі стають координаторами учнів в процесі онлайн- та оффлайн-навчання);
- діджиталізація професій: поява нової професійної групи – HR-фахівців; використання інтернет технологій під час прийому на роботу

(електронні бази даних працівників та роботодавців); можливість навчання працівників через онлайн платформи;

- діджиталізація суспільства: поєднання цифрового (віртуального) та фізичного світу; впровадження штучного інтелекту в пристрої, якими користуються мільйони людей по всій планеті; різні кампанії просувають свої ідеї, продукти та послуги через інтернет та соціальні мережі.

Рейтинг глобальної цифрової конкурентоспроможності містить дані про рівень діджиталізації економіки та суспільства в цілому у різних країнах світу. Порівняння здійснюється за здатністю країн сприймати і ефективно використовувати цифрові технології у сфері бізнесу та суспільства в цілому. Оцінка проводиться за трьома факторами: знання (талант, освіта і наукова концентрація, які необхідні для створення нових технологій); технологічне середовище (регуляторні рамкові умови, капітал і технологічні рамкові умови); відкритість майбутньому (адаптаційна здатність, гнучкості бізнесу та ІТ інтеграції) [17, с.50].

Табл. 1 Динаміка рівня діджиталізації в Україні, оцінена на базі сукупності ключових індикаторів

Оцінка загальна і за окремими факторами	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.
Оцінка загальна за рейтингом	59	59	60	58	60
Знання	40	44	45	39	40
Технологічне середовище	60	60	62	61	61
Відкритість майбутньому	61	61	61	61	62

Виходячи з даних можна сказати, що за загальним рейтингом у світі Україна у 2019 р. знаходячись на 60 місці, опустилася на дві позиції (з 58), порівняно з 2018 р. Відкритість майбутньому є найменш розвиненою сферою. Переважно це стосується ІТ-інтеграції, кібербезпеки та програмного піратства. У сфері

технологічного середовища найбільш проблемними є фактори капіталу, зокрема кредитний рейтинг країни, а також нормативно-правова база щодо наукових досліджень та права інтелектуальної власності. Фактор знання є найкраще розвиненим, зокрема через те, що в 2019 р. Україна займала 11 місце в світі по співвідношенню кількості учнів-викладачів у межах вищої освіти, та 16 місце за кількістю жінок-дослідниць.

Отже збільшення об'ємів інформації у світі та розвиток технологій призвели до появи концепції інформаційного суспільства. В рамках концепції висловлюється ідея формування нового кодексу соціальної поведінки та способу життя. Діджиталізація є новим типом інформаційних та телекомунікаційних технологій. Процес діджиталізації в Україні знаходиться на стадії впровадження та має інноваційний характер.

2.2. Тенденції та особливості діджиталізації феміністичного руху

Діджиталізація впливає на розвиток феміністичного руху. З'являються нові засоби здійснення феміністичної діяльності, обумовлені використанням цифрових технологій. А саме: створення сторінок та груп у соціальних мережах як засобів комунікації між учасниками(-цями) руху та як джерело залучення нових членів(кинь) до руху; проведення інтернет-флешмобів як засіб протесту чи привернення уваги до проблеми; створення інтернет-сайтів як джерело просвітницької діяльності. Тоді як “старими” інструментами 1-ої та 2-гої хвилі фемінізму були: пікетування і демонстрації як акції політичного тиску; виступи та друкування в ЗМІ як чинники інформаційного тиску; судова боротьба (створення прецедентів) як механізм правового розв'язання проявів гендерної дискримінації.

Варто зазначити, що для збільшення ефективності діяльності руху мережева активність поєднується з реальними кроками у оффлайн світі. Наприклад, волонтерська організація, яка допомагає жінкам у кризових ситуаціях, веде

інтернет сторінку у соціальній мережі. Це сприяє пошуку волонтерів, які б долучалися до цієї організації, а отже і до руху загалом. Поширення контактів організації через соціальні мережі сприяє тому, що більше жінок дізнаються про її існування та зможуть звернутися у разі потреби.

Однією з тенденцій діджиталізації феміністичного руху є можливість співпраці через онлайн мережі регіональних представників(-ниць) феміністичного руху з глобальними неурядовими організаціями, що виступають за гендерну рівність. Наприклад створення руху He For She, що виступає за залучення чоловіків до боротьби за гендерну рівність, відбулося за співпраці між організацією ООН-Жінки та представниками(-цями) феміністичного руху. Це важливий крок у розповсюдженні ідей фемінізму та впровадженні гендерної рівності у світовому масштабі.

Визначальною рисою процесу діджиталізації феміністичного руху є кіберактивізм. Під кіберактивізмом розуміють процес використання інтернету та електронних технологій зв'язку як основного інструменту віртуальної діяльності.

Інтернет пропонує справедливі конкурентні умови простим користувачам, соціальним групам, громадським і приватним організаціям для розповсюдження ідей, а також для власної реалізації. Завдяки цьому, інформація в соціальних мережах не схильна до ієрархії. Це є ключовою перевагою, оскільки кіберактивісти мають можливість вільно діяти, не зважаючи на цензуру і не побоюючись переслідувань з боку корпорацій і держави [36]. Тобто рухи кіберактивістів, що об'єднані спільною ідеєю, конкурують між собою в боротьбі за увагу користувачів соціальних мереж.

Отже кіберактивісти спрямовують свою діяльність на:

- винесення на порядок денний актуальних проблем суспільства;
- забезпечення взаємодії між іншими кіберактивістами;
- стимулювання суперечок і актів прояву невдоволення щодо питань з якими вони ідеологічно пов'язані;

- просування політичного тиску;
- пошук віртуальної підтримки.

Однак разом з кіберактивізмом виникає і таке явище як кібербулінг. Він найчастіше відбувається в соціальних мережах, месенджерах чи ігрових платформах. Тобто це можуть бути умисні погрози, образи і приниження, інтернет-домагання, виставлення матеріалів, що компрометують гідність, маніпуляції і шантаж. Кібербулінг впливає на ментальне, емоційне та фізичне здоров'я постраждалої від нього людини.

Важливою проблемою, з якою стикаються жінки через кібербулінг є інтернет домагання, якого жінки зазнають на сторінках соціальних мереж, сайтах знайомств та форумах. Крім того існує ризик потрапити в сексуальне рабство. Часто це відбувається під час працевлаштування через інтернет агенції. Також сучасні онлайн технології дозволяють “замовити дівчину” так само просто, як і будь який інший товар. Тобто в сучасному світі не обов'язково потрібно виходити з дому, щоб зазнати переслідувань чи потенційного насилля. Крім того анонімність в інтернеті сприяє тому що насильство над жінками стало здійснюватися частіше. Отже використання інтернету дає людині доступ до інформації, а разом з тим робить її відкритою до цькування. Це зворотній бік розвитку технологій.

Кіберфемінізм – один із напрямків діджиталізації феміністичного руху. В науковому дискурсі не існує чіткого визначення поняття “кіберфемінізм”. Однак загалом можна сказати, що кіберфемінізм – це філософія розуміння та використання “віртуального світу”. Основна ідея якого – подолання патріархального устрою суспільства в новому безстатевому просторі комп'ютерів [9]. Тож поява інтернету та віртуальної комунікації стало відправною для кіберфемінізму.

Кіберфемінізм набув популярності після виходу праці Д. Харавей “Маніфест кіборгів” (1985 р.). У ній філософія вводить поняття Кіборга – як постгендерної

істоти, що є синтезом людини та машини [43]. Тобто кіборг тут постає представником множинних та гібридних ідентичностей, які можна поєднувати та виражати за допомогою нових технологій. Даний образ є провідним у кіберфемінізмі.

Термін “кіберфемінізм” майже одночасно використали англійська філософиня С. Планта (1997 р.) та участниці арт-колективу VNS Matrix.

С. Планта говорить про те, що інтернет створює можливість для емансипації жінок. Зокрема кіберпростір “дозволяє таким маргінальним групам, як жінки, вийти з-під чоловічого домінування” [30]. Ця ідея спонукала жінок до створення онлайн-спільнот, в яких можуть вільно говорити про свої проблеми, шукати підтримки та шляхи вирішення цих проблем.

VNS Matrix використовували нові технології для зміни уявлення про сексуальні та гендерні ідентичності, що представлені в біологічній та тілесній природі людини. Інтернет-простір дає людині можливість бути повністю анонімною, що створює основу для відходу від гендерної ідентичності. VNS Matrix 1995 р. випустили гру “All New Gene”, при вході в яку користувачеві пропонувалося обрати свою стать: “чоловіча”, “жіноча” або “ніяка”. Лише при виборі “ніяка” можна було продовжувати гру, при виборі інших варіантів гра автоматично припинялася.

З часом подібні проекти поширились Європою та США: жінки створювали мистецькі групи, розсилки, філософські клуби, освітні програми з програмування для дівчат. Серед найвідоміших груп та проектів варто зазначити Old Boys Network (Німеччина), FACES (список розсилки, США, Європа), TechWomen (Нідерланди), Кибер-фемин-клуб (Росія) [6]. Отже, кіберфеміністки активно використовували нові технології для розповсюдження своїх ідей та залучення нових членів(-кинь) до руху.

У вересні 1997 р. в Касселі пройшов Перший кіберфеміністичний інтернаціонал, на якому підіймалися такі питання, як: цифрові само-репрезентації

жінок, видимість гендерних відмінностей в мережі, кіберсекс, способи підтримки мережових феміністичних проєктів в різних країнах [16]. Крім того, в результаті з'їзду було випущено 101 антитезу, що не є кіберфемінізмом.

Варто зазначити, що кіберфеміністки критично налаштовані проти традиційного фемінізму. Традиційний фемінізм виступав за рівність чоловіків та жінок, за те, що жінка не повинна бути об'єктом підкорення, а стати суб'єктом влади. Кіберфеміністки ж вважають, що закріплення за жінкою статусу суб'єкта є неправильним, оскільки суб'єктність завжди є маскулінною. Вони акцентують увагу на унікальності категорії "жінка" та говорять про множинність жіночих досвідів. Незважаючи на свою критичність, кіберфеміністки адаптували і використовували різні підходи і практики з інших феміністичних напрямів. Зокрема, групи взаємодопомоги в онлайн мережі, навчання жінок технічним навичкам користування новими пристроями, створення нових жіночих образів в боротьбі з сексизмом в мережі.

Філософські ідеї кіберфемінізму можна узагальнити до таких основних тез:

- створення соціальної мережі між жінками, відповідальними за ухвалення рішень, або ж такими, які користуються більшими можливостями і впливом при формуванні суспільної думки;
- розвитку жіночого лідерства і економічної незалежності жінок та їх підприємницької чи громадської діяльності;
- просування ідей і стратегії змін для жіночого розвитку;
- забезпечення природних і рівних прав жінок;
- забезпечення вільного доступу жінок до засобів масової інформації [14, с. 26].

Використання онлайн засобів дозволяє жінкам відкрито заявити про свої проблеми та знайти підтримку у кризовій ситуації. Крім того використання онлайн-платформ та ресурсів сприяє стиранню кордонів між жінками та

допомагає дізнатися про різні досвіди гендерної дискримінації. Тобто, в сучасному світі не обов'язково виходити на мітинг чи особисто розповсюджувати листівки (як це було на початку формування феміністичного руху), для того, щоб досягти поставленої мети.

Отже діджиталізація сприяє ребрендингу фемінізму та перетворенню його на популярний масовий рух. Це стало можливим завдяки глобальності інтернет спільноти. Бути активістом(-кою) у сучасному світі стало набагато простіше. Взяти участь у флешмобі, поскаржитись адміністратору соцмережі на сексистський допис чи поставити хештег означає долучитися до діяльності феміністичного руху. Крім того така феміністична діяльність дійсно репрезентує всіх, незалежно від віку, раси, статі чи соціального положення.

2.3 Дослідження феміністичного онлайн-активізму в Україні (на прикладі аналізу феміністичних груп в соціальній мережі Facebook)

За даними Міністерства цифрової трансформації майже двадцять три мільйони українців користуються інтернетом [25]. При цьому зазначається, що жінки (52%) більше використовують інтернет, ніж чоловіки (47%).

Крім того 2019 р. Міністерство цифрової трансформації опублікувало результати дослідження, в якому визначався рівень цифрової грамотності населення. Рівень цифрової грамотності визначався за методологію Європейської комісії DigComp 2.0. вимірювання “цифрової грамотності” здійснювалося за такими показниками: інформаційні та комунікаційні навички, уміння вирішити проблему в інтернеті та пошук програмного забезпечення [45]. Тож за результатами дослідження 53% населення знаходяться на “базовому рівні” цифрової грамотності, 15,1% не володіють цифровими навичками, а 37,9% громадян мають низький рівень цифрової грамотності.

В сучасному світі соціальні мережі виступають ефективними каналами комунікації між різними соціальними групами та групами за інтересами. Компанія

GlobalLogic провела дослідження, згідно якого станом на 2021 р. соціальними мережами користуються двадцять шість мільйонів українців (60% населення країни) [18]. Найпопулярнішими соціальними мережами виявилися YouTube (96% користувачів(-ок)), Facebook (61,5%) та Instagram (53,8%).

Для нашого дослідження ми обрали соціальну мережу Facebook, оскільки вона є другою за популярністю серед користувачів та загалом зручною для аналізу. Тобто це можливо завдяки відображенню активності (лайки, коментарі) учасників(-ниць) на кожному дописі що міститься на інтернет сторінці.

Для дослідження було обрано такі інтернет сторінки: Фемінізм УА, Повага, Гендер в деталях та Фемінізм в деталях. Аналіз дописів проводився за період квітень – травень 2021 р. за показниками: кількість підписників, тематичне наповнення, кількість лайків, коментарів та поширень на дописах, регулярність оновлення сторінки. Крім того було проаналізовано найпопулярніші феміністичні хештеги (#негрінжуй, #янебоюсьсказати, #metoo) за смисловим наповненням допису з хештегом, кількістю лайків, коментарів та поширень.

Фемінізм УА – це “загальнодоступна група українських феміністок для анонсів заходів та обміну інформацією і думками” [42]. Налічує 11,5 тис. учасників(-ниць). За останній місяць опубліковано 1241 допис. Сторінка оновлюється щодня.

Табл. 2 Аналіз інтернет сторінки Фемінізм УА у соціальній мережі Facebook

Теми, що виносяться на порядок денний	Кількість лайків	Кількість коментарів	Кількість поширень допису
Кому потрібен шлюб?	73	21	2
Стереотипний погляд на жіночі домашні обов’язки	183	15	15
Гендерна дискримінація в освіті та на ринку праці	51	8	2

Вплив материнства на життя жінки	102	47	5
Шведська модель протидії проституції	145	43	2
Сексистські заголовки в українських ЗМІ	24	1	0
Проблеми жінок, які мають дітей з інвалідністю; права матерів	29	2	2
Трудові права жінок	43	3	3
Жінки в релігії; священиці	75	15	0

Виходячи з отриманих даних на порядку денному стоїть широке коло питань, що стосуються як публічної, так і приватної сфери життя жінки. Звертаючи увагу на кількість лайків та коментарів на дописах ми можемо зробити висновок, що учасників(-ниць) групи Фемінізм УА найбільше хвилюють питання, що стосуються приватної сфери. Зокрема, питання справедливого гендерного розподілу домашніх обов'язків, проблеми материнства, виклики та загрози з якими стикаються жінки у шлюбі. Публічна сфера в основному пов'язана з проблемами гендерної дискримінації на ринку праці.

Повага – платформа, де можна повідомити про випадки сексизму у медіа чи політичному житті України. Група налічує 17 тис. учасників(-ниць). Окрім сторінки на Facebook має сайт (www.povaha.org.ua), сторінку в Instagram та канал на Youtube [31]. Сторінка оновлюється щодня.

Табл. 3 Аналіз інтернет сторінки Повага у соціальній мережі Facebook

Теми, що виносяться на порядок денний	Кількість лайків	Кількість коментарів	Кількість поширень допису
Тілесність. Важливість піклування про жіноче здоров'я	172	5	1

Сексизм. “Чи питали Вас на співбесіді про шлюб і дітей?”	457	158	1
Фізіологічні пологи та грудне вигодовування	236	41	14
Вплив суспільства та оточуючих на вибір жінки щодо (не-)народження дитини	601	51	34
Фемінізм – це про всіх, а не тільки про жінок	189	61	5
Важливість використання фемінітивів	123	4	4
Стереотипне уявлення про статеve виховання як засіб “знищення сімейних цінностей та етичних норм серед підлітків”	205	241	7
Відстоювання жінкою своїх особистих кордонів	124	2	4
Психологічний аб’юз щодо жінки	343	88	111
Ставлення суспільства до жінок чайлдфрі	343	43	21

Більшість проаналізованих нами дописів у групі Повага стосуються питань тілесності, фізичного та ментального здоров’я жінки. Зокрема усіх аспектів народження дитини та вплив пологів на здоров’я жінки та психологічний вплив суспільства на приватне життя жінки.

Гендер в деталях – науково-популярний ресурс про гендерні питання [10]. Група налічує 26 тис. підписників(-ниць). Сторінка оновлюється щодня. Окрім групи на Facebook має сайт (<https://genderindetail.org.ua/>), де розглядаються різного роду гендерні питання.

Табл. 4 Аналіз інтернет сторінки Гендер в деталях у соціальній мережі Facebook

Теми, що виносяться на порядок денний	Кількість лайків	Кількість коментарів	Кількість поширень допису
Female power: як супергероїні змінили світове кіно	53	2	5
Феміністичний урбанізм	68	14	5
Я – не така! Не відповідність ідеалам жіночості	269	26	34
Участь жінок у війні	95	59	65
Тиск суспільства на молодих мам щодо виховання дитини	165	59	9
Що означає означає бути батьком у сучасному світі	154	19	18
Коли народжувати? Як змінився вік материнства за останні сто років?	81	0	13
Соціальні очікування від матері	318	21	39
“Декрет” і праця: як проявляється трудова дискримінація в Україні	49	1	10
Стисла українська лесбійська історія 1990-2000-х років	67	2	1

Більшість проаналізованих нами дописів у групі Гендер в деталях стосуються питань материнства (оптимальний вік народження дитини, суспільний тиск на матерів, проблеми поєднання декрету та трудової діяльності). Крім того переосмислюється ідеал жіночості та піднімається тема лесбійства в Україні.

Фемінізм в деталях – це відкрита група для дискусій про феміністичні питання [41]. Група налічує 5,9 тис. учасників(-ниць). Сторінка оновлюється щодня.

Табл. 5 Аналіз інтернет сторінки Фемінізм в деталях у соціальній мережі
Facebook

Теми, що виносяться на порядок денний	Кількість лайків	Кількість коментарів	Кількість поширень допису
“Мізогінія починається з нас”	53	15	0
Фемінізм у кінематографі	43	5	2
ЛГБТ тематика у кінематографі	43	7	2
Що означає бути батьком у сучасному світі	74	32	2
Критика жіночого тіла з боку самих жінок	173	129	1
Як реагувати на сексистські запитання	40	1	2
Зміни в жіночому організмі під час вагітності	43	127	3
Бодіпозитив та сприйняття себе	110	74	2
Соціальні очікування від жінки у шлюбі	89	25	11
Гендерні будні дошкілля	52	18	9

Звертаючи увагу на кількість лайків та коментарів на дописах ми можемо зробити висновок, що учасників(-ниць) групи Фемінізм в деталях найбільше хвилюють питання, що стосуються тілесності та бодіпозитиву. Крім того піднімаються теми сексизму та стереотипізації суспільства.

Хештеги – невід’ємна складова соцмереж. Вони позначаються знаком “#” та групують різного роду повідомлення. Крім того вони допомагають не лише поширювати тематичні публікації, а й запускати челенджі, флешмоби, політичні та соціальні дискусії. Хештеги ніяк не реєструються та не контролюються. Вони можуть довгий час залишатись неактивними, а потім знову набирати популярність

через кількість поширень [2]. Тобто для поширення хештегу повинен існувати умовний консенсус, що хештег відповідає саме цій темі. Жіночий рух активно використовує хештеги у своїй онлайн діяльності. Тож, для аналізу ми обрали декілька найпопулярніших хештегів, що використовувалися в україномовному сегменті руху.

#негрінжуй – соціальна кампанія проти гендерних стереотипів. Хештег кампанії #GRINGE – це неологізм, утворення від сленгового слова Крінж (з англ. Cringe) – незручність й сором – та літери “G” – з англійської “gender”. Грінж – це сором і ніяковість, які відчуваєш, якщо хтось діє чи озвучує поняття в рамках гендерних упереджень. Кампанію розроблено командою Biasless при підтримці програми “ЄС за гендерну рівність: разом проти гендерних стереотипів та гендерно-зумовленого насильства” [12]. Суть кампанії полягає в тому, щоб записати та викласти відеоролик, який би представляв соціальні стереотипи. Наразі відомими амбасадорами кампанії є Ектор Хіменес-Браво, Григорій Решетнік, Оксана Гутцайт, Надія Матвеева та ін. [28].

Табл. 6 Аналіз хештегу #негрінжуй у соціальній мережі Facebook

Стереотипи, що обговорюються в рамках кампанії	Кількість лайків	Кількість коментарів	Кількість поширень допису
Непогано як для жінки	94	6	2
Жінка за кермом – мавпа з гранатою	152	41	15
Місце жінки на кухні	105	12	13
Красивим у житті легше	161	13	16
Жінка повинна народжувати дітей, а чоловік займатися кар’єрою	133	2	10
Для жінки головне вдало вийти заміж	63	2	8
Проявляти свої емоції це не мужньо	280	11	10

Отже кампанія намагається розвінчати найпопулярніші гендерні стереотипи, що існують в суспільстві. Це є важливим напрямком діяльності феміністичного руху. Крім того, виходячи з кількості лайків та коментарів, ми можемо зробити висновок, що більшість гендерних стереотипів стосуються місця та ролі жінки в суспільстві. Зокрема, через них закріплюється уявлення що, жінка належить виключно приватній сфері та може реалізуватися лише як мати та дружина. Тоді як гендерні стереотипи щодо чоловіка стосуються його маскулінного образу.

#янебоюьсказати – соціальна акція, що стосується проблеми насилля над жінками. Кампанія була запущена 2016 р. в соціальній мережі Facebook [47]. Під хештегом розміщувалися історії жінок, які зазнали психологічного, фізичного, сексуального чи економічного насильства. Метою акції було привернути увагу суспільства до даних проблем.

Табл. 7 Аналіз хештегу #янебоюьсказати у соціальній мережі Facebook

Теми, що обговорювалися	Кількість лайків	Кількість коментарів	Кількість поширень допису
Фізичне насильство в родині	449	169	16
Сексуальне насильство на робочому місці	1200	454	215
Сексуальне домагання у громадських місцях	188	132	4
Психологічне насильство у школі	602	36	0
Сексуальне насильство в родині	379	105	25
Сексуальне домагання у закладі вищої освіти	431	30	22
Сексуальне домагання у школі	126	29	3

Звертаючи увагу на кількість лайків та коментарів, ми можемо зробити висновок, що найбільший відгук серед користувачів(-чок) соціальної мережі Facebook мають теми сексуального насильства на робочому місці, фізичного і сексуального насильства в родині та психологічного насильства в школі. Тобто, можливість вільного висловлення сприяє подоланню проблеми насилля у різних сферах життя суспільства та допомагає знайти допомогу у таких кризових ситуаціях.

#metoo – соціальна акція, яка виступає проти сексуального насилля і соціальних домагань [49]. Кампанія набула поширення в соціальних мережах у 2017 р. після оприлюднення скандалу з кінопродюсером Г. Вайнштейном, якого звинувачували у сексуальному насиллі. Під хештегом #metoo жінки розповідали про свій досвід сексуальних домагань чи зґвалтувань.

Табл. 8 Аналіз хештегу #metoo у соціальній мережі Facebook

Теми, що обговорювалися	Кількість лайків	Кількість коментарів	Кількість поширень допису
Домагання у громадському транспорті	188	132	4
Побутовий шовінізм на основі статі, віку і фізичних (не)спроможностей	232	46	1
Вуличні домагання та переслідування жінок	107	0	5
Сексуальні домагання у військовій сфері	592	10	29
Наслідки замовчування насилля	51	8	0
Насилля у навчальних закладах	430	28	22

Тема сексуального насильства та домагань до жінок є замовчуваною проблемою у суспільстві. Крім того у випадку домагань, коли не було прямого сексуального насилля, перед жінкою виникає проблема складності доведення правдивості інциденту. Соціальні мережі допомагають таким жінкам отримати право голосу, заявити про свою проблему та знайти підтримку.

Крім того соціальні мережі дозволяють не лише здійснювати просвітницьку діяльність, а й залучати своїх підписників(-ниць) до активістської діяльності. В результаті проведеного дослідження ми побачили, що на порядку денному стоїть широке коло питань, що стосуються як публічної, так і приватної сфери життя жінки: гендерно-обумовлене насильство, гендерна дискримінація на ринку праці, тілесність, фізичне і ментальне здоров'я жінки та ін.

ВИСНОВКИ ДО 2-го РОЗДІЛУ

Розвиток інформаційного суспільства призвів до появи нової “інформаційної ери” та нового типу соціальних відносин. Зміни в соціальному та політичному житті в межах теорії інформаційного суспільства розглядаються як результат технічної революції.

Під діджиталізацією розуміють процес переходу до нової моделі бізнесу та використання нових онлайн інструментів діяльності в економіці, виробництві, ринку, фінансовому ринку, банківській системі, бізнесі, професійній діяльності, освіті і в суспільстві загалом. Діджиталізація впливає на розвиток феміністичного руху.

Активістська діяльність представників(-ниць) феміністичного руху в онлайн мережах включає такі елементи: створення різних тематичних груп та спільнот, проведення відеотрансляцій з обговорення важливої соціальної проблеми, анонс у соціальних мережах майбутніх оффлайн заходів, створення волонтерських груп, які допомагають жінкам у кризових ситуаціях. Серед тенденцій діджиталізації феміністичного руху можна виділити: впровадження нових засобів здійснення феміністичної діяльності, співпраця через онлайн мережі регіональних представників(-ниць) феміністичного руху з глобальними неурядовими організаціями, кіберактивізм, кібербулінг та кіберфемінізм.

Проведене нами дослідження показало що соціальні мережі та інтернет в сучасному світі можуть бути ефективними джерелами здійснення активістської діяльності.

ВИСНОВКИ

В результаті написання роботи ми досягли завдань, що ставилися на початку дослідження.

Зокрема, було здійснено соціологічний аналіз соціальних рухів. Ми виявили, що соціальні рухи – особливий різновид колективних дій, спрямований на здійснення соціальних змін, що розвиваються в межах неформальних, позаінституційних систем. Отже кожен соціальний рух є результатом наявності в суспільстві важливої невирішеної проблеми. Для того щоб об'єднання людей вважати соціальним рухом, воно повинно відповідати певним критеріям: гостра соціальна ситуація, масовість, стихійність, неформальність та добровільність об'єднання на основі спільного інтересу, відсутність фіксованого членства, колективність діяльності; наявність певної ідеології. Виходячи з цих характеристик фемінізм можна розглядати як соціальний рух.

Фемінізм – це соціально політичний рух, в основі діяльності якого лежить досягнення гендерної рівності в суспільстві. Кожен новий етап розвитку фемінізму протягом XIX – поч. XXI ст. розширював сферу боротьби за права жінок та ставив нові питання на порядок денний.

Основним напрямком діяльності першої хвилі фемінізму (XIX ст. – 20-ті рр. XX ст.) є боротьба за виборчі права жінок (суфражизм). Крім того в цей час жіночий рух проходить етап самоорганізації та набуває рис соціального руху.

Друга хвиля фемінізму характеризується боротьбою не за юридичну, а за фактичну рівність жінок. Зокрема за можливість обиратися в органи державної влади, отримувати освіту та робити професійну кар'єру. Наголошувалося на тому, що законодавче отримання політичних і громадянських прав не розв'язало жіночого питання. Також феміністки почали розглядати різні аспекти утиску жінок: особисті, психологічні і статеві.

Третя хвиля фемінізму (з 90-тих рр. XX ст.) характеризується плюралізмом доктрин жіночих рухів. В цей час фемінізм досяг основних цілей, що ставилися на

попередніх етапах, тож вийшов на новий рівень розвитку. Феміністки цього періоду висувають тезу про те, що гендерні ролі чоловіка та жінки є спеціально створеними соціальними конструктами, тож, відповідно, підлягають реконструкції та зміні. Також відбувається усвідомлення того, що досвід і проблеми з якими стикаються жінки не є універсальними, а різняться в залежності від віку, раси, сексуальної орієнтації жінок, тощо.

Крім того під час аналізу було розглянуто такі тематичні напрямки феміністичного руху: ліберальний, соціалістичний, марксистський, психоаналітичний та радикальний.

Основною ідеєю ліберального фемінізму є питання особистої свободи жінок у публічній та приватній сфері. Також звертається увага на те, що жінки і чоловіки є рівними у правах та привілеях, оскільки вони є людьми від природи. Отже потрібно законодавчо закріпити цю рівність. Досягненням ліберального фемінізму є отримання жінками виборчого права, права на розлучення і аборти, на рівну освіту і здійснення професійної діяльності.

В межах соціалістичного фемінізму висувається теза про те, що причиною дискримінації жінок є приватна власність та класова структура суспільства. Цей напрямок акцентує на важливості включення жінок до ринку оплачуваної праці. Відповідно, рівності статей можна досягти якщо створити нові умови для поєднання професійної праці жінки та виконання її материнських обов'язків.

Представниці та представники марксистського фемінізму вважають, що матеріальна залежність жінки від чоловіка є причиною підпорядкованого становища жінок. Крім того право власності на виробництво продукції впливає на статус жінок в суспільстві. Домашня робота, яку виконують жінки, призводить до економічного та біологічного відтворення патріархального суспільства капіталістичного типу. Тож саме в межах марксистського фемінізму вперше висувається ідея впровадження “заробітної плати для домогосподарок”.

Психоаналітичний фемінізм аналізує роль родини, зокрема окремий внесок і батька, і матері, в процес формування гендерної ідентичності дітей. В ньому звертається увага, що на ранньому етапі розвитку дитина більше залежна від матері, що проявляється в її майбутній гендерній ідентифікації. Зокрема, дівчатка у дорослому віці повторюють поведінку матері, а хлопці намагаються підпорядкувати собі жінку, щоб не бути знову залежними від неї, як у випадку з матір'ю.

Радикальний фемінізм метою своєї діяльності ставить ліквідацію класової системи статей та наголошує на важливості аналізу патріархату в системі гендерної нерівності. Патріархатний порядок підтримується завдяки контролю в економічній, ідеологічній та політичній сферах. Також, на думку радикальних феміністок, все, що відбувається в особистому житті жінки (рівень заробітної плати, насильство будь-якого типу і т.д.) є політичним, результатом існуючого соціального порядку.

Розвиток технологій у сучасному світі призвів до змін в соціальній комунікації та появи суспільства нового типу. Тож у межах дослідження нами було описано концепції інформаційного суспільства та онтологічні прояви процесу діджиталізації.

Інформаційне суспільство – це соціологічна концепція, що визначає головним фактором розвитку суспільства виробництво та використання науково-технічної та іншої інформації. Поява інформаційного суспільства призведе до того, що більшість працюючого населення буде зайняте в інформаційній сфері. В рамках концепції висувається ідея створення “глобальної електронної цивілізації”, що стимулює формування нового кодексу соціальної поведінки та способу життя.

Діджиталізація є новим типом інформаційних та телекомунікаційних технологій, що впроваджуються та значно змінюють всі сфери сучасного суспільного життя. Загалом під діджиталізацією розуміють процес переходу до нової моделі бізнесу та використання нових інструментів діяльності в економіці,

виробництві, ринку, фінансовому ринку, банківській системі, бізнесі, професійній діяльності, освіті і в суспільстві загалом.

Крім того діджиталізація вплинула на розвиток феміністичного руху у XXI ст. З'являються нові засоби здійснення феміністичної діяльності, обумовлені використанням цифрових технологій. А саме: створення сторінок та груп у соціальних мережах як засобів комунікації між учасниками(-цями) руху та як джерело залучення нових членів(-кинь) до руху; проведення інтернет-флешмобів як засіб протесту чи привернення уваги до проблеми; створення інтернет-сайтів як джерело просвітницької діяльності. Тоді як “старими” інструментами 1-ої та 2-гої хвилі фемінізму були: пікетування і демонстрації як акції політичного тиску; виступи та друкування в ЗМІ як чинники інформаційного тиску; судова боротьба (створення прецедентів) як механізм правового розв'язання проявів гендерної дискримінації.

Також, однією з тенденцій діджиталізації феміністичного руху є можливість співпраці через онлайн мережі регіональних представників(-ниць) феміністичного руху з глобальними неурядовими організаціями, що виступають за гендерну рівність. Це важливий крок у розповсюдженні ідей фемінізму та впровадженні гендерної рівності у світовому масштабі.

Тож, завдяки інтернету відкрилося багато нових можливостей для феміністичного руху. Зокрема:

- ідеї руху можна легко донести до великої кількості людей, які знаходяться на різних кінцях світу;
- про свій досвід гендерної дискримінації можуть розповісти жінки, які до цього не мали ніякої репрезентації чи голосу в суспільстві;
- існує можливість залучення до діяльності руху людей, ментальний чи фізичний стан яких не дозволяє їм вільно пересуватися містом чи, наприклад, знаходитись у натовпі.

Однак розвиток технологій та їх використання, як засобу феміністичного руху, містить не лише позитивні моменти, а й несе загрозу для активісток руху. Багато з них стикаються з таким явищем як кібербулінг. Тобто йдеться про умисні погрози, образи і приниження в мережі, інтернет-домагання, виставлення матеріалів, що компрометують гідність та використовуються в якості маніпуляції і шантажу. З'явилися сталкери, які переслідують і погрожують їм в інтернеті. Виходячи з цього, використання інтернет-технологій в діяльності феміністичного руху доволі неоднозначно впливає на сам рух.

В сучасному світі соціальні мережі виступають ефективними каналами комунікації між різними соціальними групами та групами за інтересами. В Україні, згідно досліджень, соціальними мережами користується 60% населення. Для нашого дослідження ми обрали соціальну мережу Facebook та такі феміністичні групи, як Фемінізм УА, Повага, Гендер в деталях та Фемінізм в деталях. Аналіз дописів проводився за період квітень – травень 2021 р. за показниками: кількість підписників, тематичне наповнення, кількість лайків, коментарів та поширень на дописах, регулярність оновлення сторінки. Крім того було проаналізовано найпопулярніші феміністичні хештеги (#негрінжуй, #янебоюсьсказати, #metoo) за смисловим наповненням допису з хештегом, кількістю лайків, коментарів та поширень. В результаті дослідження ми побачили, що на порядку денному стоїть широке коло питань, що стосуються як публічної, так і приватної сфери життя жінки: гендерно-обумовлене насильство, гендерна дискримінація на ринку праці, тілесність, фізичне та ментальне здоров'я жінки та ін.

Отже ми проаналізували прояви та наслідки діджиталізації феміністичного руху в Україні та дійшли висновку, що використання цифрових технологій несе як можливості, так і виклики для майбутнього розвитку руху.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Альтерглобализм: теория и практика антиглобалистского движения; под ред. А. В. Бузгалина. – М. : «Едиториал УРСС, 2003. – 256 с.
2. Альтман Д. Як хештеги змінили комунікації в інтернеті [Електронний ресурс] / Дарина Альтман // Bazilik. – 2021. – Режим доступу до ресурсу: <https://bazilik.media/iak-kheshtehy-zminyly-komunikatsii/>.
3. Бебель А. Женщина и социализм [Електронний ресурс] / Август Бебель // Государственное издательство политической литературы. – 1959. – Режим доступу до ресурсу: http://leftinmsu.narod.ru/polit_files/books/bebel_woman.html.
4. Белл Д. Прихід постіндустріального суспільства //Сучасна зарубіжна соціальна філософія. – К., 1996. – С.194 – 251.
5. Бовуар С. Друга стать. У 2-ох томах. // Пер. з фр. – Київ. Основи. 1994, 1995.
6. Ваколюк А. Сучасні феміністичні рухи: дискурсивний перехід від кібер- до пост-кіберфемінізму [Електронний ресурс] / Анна Ваколюк. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <https://locusplace.org/vakolyuk-suchasni-feministychni-ruhu>.
7. Введение в гендерные исследования Ч.1: Учебное пособие [Под ред. И.А. Жеребкиной] – Харьков: ХЦГИ; СПб.: Алетейя, 2001. – 708 с.
8. Вербець В. В. Соціологія: Навчальний посібник [Електронний ресурс] / В. В. Вербець, О. А. Субот // Кондор. – 2009. – Режим доступу до ресурсу: <https://pidru4niki.com/1584072012681/sotsiologiya/sotsiologiya>
9. Вернигор П. Кіборги в цифровому світі, що не мають гендеру та статі: що таке кіберфемінізм [Електронний ресурс] / Поліна Вернигор // ВІТ.UA. – 2021. – Режим доступу до ресурсу: <https://bit.ua/2021/03/shho-take-kiberfeminizm/>.

10. Гендер в деталях [Електронний ресурс] // Facebook – Режим доступу до ресурсу: <https://www.facebook.com/genderindetail>.
11. Гидденс Э. Социология / Э. Гидденс. – Москва : Эдиториал УРСС, 1999. – 704 с.
12. Грандіозну кампанію проти стереотипів підтримають українські зірки в Facebook та Instagram [Електронний ресурс] // Гендер в деталях. – 2021. – Режим доступу до ресурсу: <https://genderindetail.org.ua/news/nomoregrindge-2021.html>.
13. Грибіненко О. Діджиталізація економіки в новій парадигмі цифрової трансформації / О. Грибіненко // Міжнародні відносини. Серія «Економічні науки», № 16, 2018. – С. 35 – 37.
14. Гриценчук О. О. Гендерний підхід у моніторингових дослідженнях ІТ-компетентності учнів в освітній практиці країн Європи / О. О. Гриценчук // Інформаційні технології і засоби навчання. – 2013. – Т. 37, вип. 5. – С. 20 – 28.
15. Енгельс Ф. Походження родини, приватної власності і держави [Електронний ресурс] / Фрідріх Енгельс // Вперед – Режим доступу до ресурсу: <https://vpered.wordpress.com/2011/02/24/engels-der-ursprung-der-familie/>.
16. Жайворонок Д. Вирус мирового беспорядка: что такое киберфеминизм? [Електронний ресурс] / Даниил Жайворонок // «Теории и практики» – Режим доступу до ресурсу: <https://special.theoryandpractice.ru/cyber-feminism>.
17. Жосан Г. Стан розвитку діджиталізації в Україні / Ганна Жосан. // Економічний аналіз. – 2020. – С. 44 – 52.
18. За рік кількість українців у соцмережах зросла на 7 мільйонів – дослідження [Електронний ресурс] // Економічна правда. – 2021. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.epravda.com.ua/news/2021/03/17/672023/>.
19. Інформаційне суспільство та його філософія [Електронний ресурс]. – 2010. – Режим доступу до ресурсу: <https://ru.osvita.ua/vnz/reports/philosophy/12853/>.

- 20.Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура / Пер. с англ. под науч. ред. О. И. Шкаратана. – М.: ГУ ВШЭ, 2000. – 608 с.
- 21.Коллонтай А. Социальные основы женского вопроса / Александра Коллонтай. – Санкт-Петербург: Знание, 1909. – 437 с.
- 22.Конціцка Г. Теоретико-методологічні основи дослідження феміністських рухів у політиці : дис. канд. політ. наук : 23.00.01 / Конціцка Гражина – Львів, 2016. – 219 с.
- 23.Король С. Діджиталізація економіки як фактор професійного розвитку / С. Король. // Modern Economics. – 2019. – №18. – С. 67 – 73.
- 24.Кочеткова Л. Н. Теория социального государства Лоренца фон Штейна / Л. Н. Кочеткова // Философия и общество. – 2008. – № 3 (51). – С. 69–79.
- 25.Майже 23 млн українців активно користуються інтернетом [Електронний ресурс] // Міністерство та Комітет цифрової трансформації України. – 2021. – Режим доступу до ресурсу: <https://thedigital.gov.ua/news/mayzhe-23-mln-ukraintsiv-aktivno-koristuyutsya-internetom>.
- 26.Міллет К. Сексуальна політика/Пер. з англ. / Кейт Міллет. – Київ: Основи, 1998. – 619 с.
- 27.Міллер Д. Поневолення жінок [Електронний ресурс] / Джон Стюарт Міллер // Litorus – Режим доступу до ресурсу: <http://litorus.org.ua/mill/mill24.htm>.
- 28.#негрінжуй [Електронний ресурс] // Facebook. – 2021. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.facebook.com/hashtag/>.
- 29.Нейсбитт Дж., Эбурдин П. Что нас ждет в 90-е годы. Мегатенденции. Год 2000. – М.: Республика. 1992. – 416с.
- 30.Плант С. Ткацкие станки будущего: ткающие женщины и кибернетика [Електронний ресурс] / Сэди Плант. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <https://syg.ma/@lika-kareva/sedi-plant-tkatskiie-stanki-budushchiegho-tkachiestvo-zhienshchin-i-kibiernietika-1>.

- 31.Повага. Кампанія проти сексизму в українських ЗМІ та політиці [Електронний ресурс] // Facebook – Режим доступу до ресурсу: <https://www.facebook.com/povaha.org.ua/>.
- 32.Сінельнікова Т. Ф. Поняття інформатики/Що таке інформація? [Електронний ресурс] / Т. Ф. Сінельнікова // ХНУРЭ. – 2008. – Режим доступу до ресурсу: https://dl.nure.ua/pluginfile.php/468/mod_resource/content/3/content/content2.html
- 33.Скокова Ю. А. Социология общественных движений: возможности и ограничения основных теоретических концепций / Ю. А. Скокова // Социс. – 2014. – № 3. – С. 132–140.
- 34.Словник гендерних термінів [Електронний ресурс]. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <http://a-z-gender.net/ua/feminizm-marksistskij.htm>.
- 35.Танчич І. З. Соціологія: Навчальний посібник [Електронний ресурс] / І. З. Танчич. – 2005. – Режим доступу до ресурсу: <http://politics.ellib.org.ua/pages-cat-181.html>
- 36.Торреальба А. Киберактивизм: война за северенитет цифровых территорий [Електронний ресурс] / Альфредо Торреальба. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.academia.edu/35448689/>.
- 37.Тоффлер Е. Третья хвиля// 3 англ. пер. А. Євса. – К.: Вид. дім «Всесвіт», 2000. – 480 с.
- 38.Турен А. Идея революции (Пер. с англ: Карасев Д.) [Електронний ресурс] / Ален Турен // Социологическое обозрение. – 2014. – Режим доступу до ресурсу:https://sociologica.hse.ru/data/2014/04/29/1322725862/1SocOboz_13_1.pdf
- 39.Уэбстер Ф. Теории информационного общества / Уэбстер Фрэнк. – Москва: Аспект Пресс, 2004. – 400 с.

- 40.Файерстоун С. Диалектика пола. Обоснование феминистской революции [Электронный ресурс] / Суламифь Файерстоун – Режим доступа до ресурсу: <https://genderlibrary.files.wordpress.com/2015/02/shulamith-firestone.pdf>.
- 41.Фемінізм в деталях [Электронный ресурс] // Facebook – Режим доступа до ресурсу: <https://www.facebook.com/groups/2452657025008527/>.
- 42.Фемінізм УА [Электронный ресурс] // Facebook – Режим доступа до ресурсу: <https://www.facebook.com/groups/feminism.ua/>.
- 43.Харрауей Д. Маніфест кіборгів: наука, технології та соціалістичний фемінізм кінця ХХ століття / Д. Харрауей. // Політична критика. – №3. – С. 163 –173.
- 44.Ходоров Н. Психодинамика Семьи//Хрестоматія феминистских текстов / Нэнси Ходоров. // «Дмитрий Буланин». – 2000. – С. 140 – 165.
- 45.Цифрова грамотність населення України [Электронный ресурс] // Міністерство цифрової трансформації України. – 2019. – Режим доступа до ресурсу: https://osvita.diiia.gov.ua/uploads/0/585cifrova_gramotnist_naselenna_ukraini_2019_compressed.pdf.
- 46.Штомпка П. Социология социальных изменений / П. Штомпка. – Москва, 1997. – 223 с.
- 47.#янебоюсьсказати [Электронный ресурс] // Facebook – Режим доступа до ресурсу: <https://www.facebook.com/hashtag/>
- 48.Habermas J. The Structural Transformation of the Public Sphere: An Inquiry into a Category of Bourgeois Society. – Cambridge, MA: MIT Press., 1989. – 326 p.
- 49.#metoo [Электронный ресурс] // Facebook – Режим доступа до ресурсу: <https://www.facebook.com/hashtag/metoo>.
- 50.Pichardo N. A. New Social Movements: A Critical Review / N. Pichardo // Annual Review of Sociology. 1997. – Vol. 23. – Pp. 411– 430.
- 51.Rich A. Compulsory Heterosexuality and Lesbian Existence // Journal of Women’s History, Autumn 2003. – Volume 15.– № 3. – P. 11 – 48

52. Wollstonecraft M. A Vindication of the Rights of Women [Электронный ресурс] / Mary Wollstonecraft. – Режим доступа до ресурсу: <http://pinkmonkey.com/dl/library1/vindicat.pdf>.
53. Why gender matters to social movements [Электронный ресурс]. – 2020. – Режим доступа до ресурсу: <http://www.developmentresearch.eu/?p=583>
54. Zemlinskaya Y. Social Movements Through the Gender Lens: Social Movements Through the Gender Lens [Электронный ресурс] / Yulia Zemlinskaya. – 2010. – Режим доступа до ресурсу: <https://www.researchgate.net/publication/240664842>